

Vuosituhaten vaihtuessa

**Manuel Castells:
END OF MILENNIUM.
Volume III of
The Information Age.
Economy, Society
and Culture.**

Oxford: Blackwell, 1998. 418 s.

End of Millennium on komea pää-tös Manuel Castellsin jo nyt korkealle arvioidulle *The Information Age* -trilogialle. Teossarjan ensimmäistä ja teoreettisesti kunnianhimoisinta *The Rise of the Network Society* -nidettä (1996) on ehditty vertaamaan jopa Weberin *Wirtschaft und Gesellschaft* -teokseen tai Marxin *Pääomaan*. Nähdäkseni sarjan keskimäinen osa, *The Power of Identity* (1997), tai tässä arvioitava *End of Millennium* eivät jää kauaksi näistä ylistysnoista. Kaiken kaikkiaan kyseessä on mittava projekti, joka tarjoaa ensyklopediamaisen ja varmasti pitkään ylittämättömän pysyvän tuen laaja-alaiselle yhteiskunnallista muutosta analysoivalle keskustelulle. Seuraavassa puutun pääasiassa sarjan viimeiseen osaan, koska kahta ensimmäistä nidettä olen jo ehtinyt käsittelemään toisaalla.

Castellsin vahvuus on moniulotteisuus ja kyky jäsentää suuria kokonaisuuksia analyyttisesti mielekkäisiin kategorioihin. Erityisesti *End of Millennium* -teoksen tapauksessa Castells ei tydy vain yhtymään yhä suuremmaksi kasvaneeseen globalisaatioprosessin ja informaatioyhteiskunnan tulevaisuutta hahmottelevien teoreetikkojen kuoroon, vaan osoittaa selkein teoriaa tukevin empiriisin esimerkein miten hän käsillä olevan yhteiskunnallisen muutoksen ymmärtää. Castellsin mukaan olemme keskellä talouden ja kulttuurin transformaatiota industrialismista *informationalismiin*. Elämme informaation aikakauden alkua, joka teknologisen kehityksen siivittämänä on saanut liikevoimansa alueita, ihmisiä ja kansoja eriarvoisiin asemiin jakavista riippuvuuden ja suhteellisen riippumattomuuden verkostoista. Tässä prosessissa keskeisin syy ja

selitys uudenlaisten yhteiskunnallisten jakojen muodostumiselle on sekä yksilöllisten että kollektiivisten toimijoiden eriarvoinen kyky tuottaa ja hyödyntää informaatiota omaksi edukseen. Suhteessa informaation ja tiedon asemaan historiallisesti vallankumouksellisena tuotantotekijänä ja taloudellisen produktiiviteetin lähteenä on ymmärrettävissä maailman ja sen osien jakautuminen häviäjiin ja voittajiin. Avautumassa oleva uusi informaation aika on etuoikeutettujen auringonnousu ja syrjäytyneiden iltahämärä. Tämä on koko *The Information Age* -trilogiaa jäsentävä teema, johon Castells kaikkein konkreettisimmin pureutuu työnsä viimeisessä osassa.

Esimerkkinä N-liiton hajoaminen

Empiirisinä esimerkkeinä Castells käsittelee Neuvostoliiton hajoamista ja sääntelytalouden tilalle astunutta villiä "protokapitalismiin" kaaosta, Afrikan köyhimpiä maita, Amerikan polarisointia samanaikaisesti sekä rikkaiden paratiisiksi että köyhien asuttamaksi helvetiksi, Aasian Tyynenmeren aluetta maailmantalouden kasvoodotusten polttopisteinä sekä Eurooppaa integraatioketjityksen näkökulmasta. Osansa saavat myös globalisoituvan rikollisuuden nousu, köyhyys ja lopuksi lasten, kaikkein puolustuskyvyttömimmän väestöosan, hätä. Käytännössä Castellsin tarkastelu on siis enemmän kuin kattava sulkien sisäänsä kaikki globaalin talouden suurimmat maantieteelliset kokonaisuudet ja niitä yhdistävät vuorovaikutussuhteet; unohtamatta kuitenkaan niitä, jotka ovat tuomittuja jäämään kehityksen ulkopuolelle tai sen jalkoihin.

Teoreettisesti olennaisin analyyysiä johdatteleva periaate on verkostoituminen, jota eriteltiin yksityiskohtaisesti jo teossarjan ensimmäisessä osassa. Kehittyneimpien maiden ja alueellisten kasvutihentymien luodessa rakenteensa uudelleen joustaviksi ja ahierarkisiksi toiminnan verkostoiksi syntyy eriarvoinen ja epäoi-

keudenmukainen globaalin talouden kudos, joka tavalla tai toisella koskettaa meitä kaikkia. Rakenteellisesti huonoimmassa asemassa olevat ihmiset, alueet ja kansakunnat eivät pelkästään unohdu marginaaliin, vaan ajautuvat vaikeasti katkaistavaan epäonnen syöksykierteeseen. Jakautuminen voittajiin ja häviäjiin muuttaa niin valtioiden välisiä kuin sisäisiäkin suhteita. Kummassakin tapauksessa tärkein selviytymisen valttikortti on informaatio pääomana eli kyky hyödyntää ja tuottaa uutta tietoa ja teknologiaa. Siinä missä koulutus ja uuden oppiminen on edellytys menestykselle yksilöiden välisessä kamppailussa, on innovaatiokyky ja joustavuus vastaavasti ehtona yritysten, valtioiden ja kokonaisten mantereiden kilpailukyvyille. Muussa tapauksessa toimijoiden kohtaloa uhkaa rakenteellisen irrefevanssin musta aukko, kuten Castells sanomansa metaforisesti kiteyttää.

Sosialismin romahtaminen oli Castellsin mukaan seurausta juuri sen kyvyttömyydestä mukautua muuttuneisiin olosuhteisiin. Sosialismi ei perusrakenteitaan jäykänä ja byrokraattisena pystynyt adaptoitumaan informaatioteknologiseen vallankumoukseen. Myös Afrikan köyhimmillä alueilla edes vähäinen modernisoituminen on jäänyt haaveeksi osittain vastaavasta syystä, vaikka ongelmien ydin on vielä entistä Neuvostoliittoakin syvemmällä yhteiskuntarakenteiden ja teknologisen infrastruktuurin puutteissa. Kummassakin esimerkissä kehityksen oravanpyörän ulkopuolelle jääminen on ollut kohtalokasta ja mahdollisesti myös peruuttamatonta. Tosin sosialismin tuhasta saattaa nousta ennalta-arvaamaton kasvun potentiaali kuten omalla tavallaan ja tahoillaan Aasian talouden "tiikerit" tai Kiina ovat hetkittäisistä suhdannevaihteluistakin huolimatta osoittaneet, Castells väittää. Kaikissa näissä tapauksissa, kehittyneitä länsimaita unohtamatta, löytyvät menestyksen avaimet teknologiasta ja sen hallinnasta. Ne maat ja alueet jotka kykenevät nousemaan teknologisesti innovatiivisten kasvutihentymien joukkoon tai vaihtoehtois-

ti säilyttämään jo saavuttamansa aseman kärjen tuntumassa ovat tulevaisuuden selviytyjiä. Sen sijaan ne toimijat jotka jäävät tämän informaatioteknologian katalysoiman geopolitiittisen ja taloudellisen restruktuuraation laidoille hakeutuvat jo nyt ja ensi vuosituhanneille siirryttäessä vieläkin todennäköisemmin häviäjien joukkoon.

Neljä maailmaa

Taloudellisen-tekniologisen kehityksen epätasaisuus ei kuitenkaan rajoitu vain rikkaan lännen ja muun maailman välille. Castells puhuukin "neljännen maailman" eli köyhyyden ja kurjuuden esiin noususta myös siellä, missä hyvinvointia on näennäisesti eniten kasaantunut. Samanaikaisesti kun Amerikka johtaa informaatioteknologista kilpajuoksua ja on pystynyt painamaan työttömyyslukunsa alas, elää huomattavan suuri osa Amerikan laillisista ja ennen kaikkea laittomista "kansalaisista" köyhyyserajan liepeillä, sen alapuolella tai suoranaisessa kurjuudessa, jonka Castells määrittelee köyhyyden äärimmäiseksi muodoksi. Usein etnisiin vähemmistöihin kuuluvilla köyhillä ei ole mitään, mikä integroisi heidät muuhun yhteiskuntaan. Siksi kaikkein kurjimpien osaksi ei jää muuta selviytymiskeinoa kuin turvautua omaan paikallisyhteisöönään identiteettinsä ja ihmisarvonsa rakennusaineena ja, valitettavan usein, rikollisuuteen viimeisenä oljenkortenaan. Mutta ainakaan rikoskeudellisin keinoin Amerikka ei kykene ratkaisemaan sosiaalisia ongelmiaan, koska epätoivoiset pakkokeinot parhaimmillaankin vain sulkevat vähäosaisten todellisuuden pois selviytyjien silmistä. Jos yhä kasvavaa poliisien armeijaa vastassa ovat jo syntyessään kaiken menettäneet nuoret, kuinka edes kuolemanrangaistuksella olisi mitään ennaltaehkäisevää merkitystä itsetuhoisen kulttuurin sisältäneille ihmisille?

Mitä me voimme tästä sekä suomalaisina että eurooppalaisina oppia? Vaikka Castells korostaa-

kin kansallisten ja alueellisten erojen merkitystä, näkee hän kasvavan eriarvoisuuden myös Euroopaa ja muita maanosia koskettavana trendinä. Informaatioteknologia ja siihen kytkeytyvä talouden globalisaatio on keskeisin uusia sosiaalisia ja maantieteellisiä jakoja synnyttävistä tekijöistä, vaikka teknologiaa sinänsä ei Castellsin mukaan esimerkiksi työttömyyden tai sosiaalisen syrjäytymisen aiheuttamisesta voikaan syyttää. Jos tämä Castellsin puoltama teesi maailman ja sen osien pilkkoutumisesta informaatiotekniikoiden ja köyhien kesken hyväksytään, on teknologisen kehityksen hallinta ja demokratisointi otettava vakavasti sekä yhteiskunta- että aluepoliittisena kysymyksenä. Muussa tapauksessa Castellsin pelkäämien erilaisten yhteiskuntarauhan ylittävien rikollisten ja fundamentalististen reaktioiden nousu on odotettavissa. Tätä vastaan on kuitenkin mahdollista taistella, jos vain halua ja tahtoa löytyy. Kyse ei ole sen enemmästä tai vähemmästä kuin pyrkimyksestä turvata kaikille mahdollisimman tasapuolinen tilaisuus osallistua yhteiskunnalliseen elämään.

Tässä suhteessa Castellsin työ on mitä arvokkain kontribuutio. Juuri nyt kuumista yhteiskuntatieteen suurista nimistä Castells on henkilö, joista erityisen monet ovat syystä kiinnostuneet. Vaikka Castells ei mittavassa projektissaan haluakaan esittää tietoisesti mitään yksityiskohtaisia toimenpidesuosituksia tai futurologisia ennusteita, sisältää *The Information Age* niin osina kuin kokonaisuutenaakin vakavan yrityksen ymmärtää ja analysoida vuosituhanneen lopun merkittävimpiä muutoksia ja tulevaisuuden suuntaviivoja. Kriittisenä huomautuksena voin vain todeta, että Castellsin hahmottelema kuvaus informaation ajalle ominaisesta kulttuurista ja sen merkityksestä ei lukijalle täysin avaudu. Lisäksi varsinkin tässä arvioitun niteen arvoa kuluttaa tiettyjen jaksoiden "journalistisuus". Jo vuodessa teoksen julkaisemisesta erityisesti Aasian taloutta koskevat arviot tuntuvat vanhentuneilta. Tämä ei kuitenkaan tee tyhjäksi sitä, että kokonaisuus-

nessaan kyse on yhdestä vuosituhanneen lopun merkittävimmästä yrityksestä ymmärtää omaa aikaamme ja sen ristiriitaisuuksia.

Kaiken kaikkiaan Castellsin työn arvo on poikkeuksellinen ja herättää varmasti pitkään keskustelua tutkimuksen keskeisimmistä tulokista ja johtopäätöksistä. Loppulta aika näyttää miltä osin *The Information Age* kestää lukemista ja säilyttää mielenkiintonsa. Kiireisille vielä todettakoon, että *End of Millenniumin* sisältämä loppuluku on yleinen johtopäätös ja tiivistelmä kaikkien kolmen niteen tematiikasta – suosittelun.

PASI PYÖRIÄ

Julkisuuden siunaama lääketiede

Riitta Kärki: LÄÄKETIEDE JULKISUUDESSA – PROMETHEUS VAI FRANKENSTEIN.

Tampere: Vastapaino, 1998.
208 s.

Julkisuus on lääketieteelle lempeä. Vain harvoin lääketiede saa julkisuudessa Frankensteinin muodon. Lääketieteen julkisuutta hallitsee Prometheus, Ennakkoon Ajatteleva, joka tarjoaa ihmiskunnalle sekä tietoa että taitoa karkottaa sairaudet. Tämä tulee selvästi esiin sekä teoksessa esitellyn aikaisempien tutkimusten kautta että myös Kärjen omassa tutkimuksessa, jossa eritellään lääketieteen representaatiota niin faktassa kuin fiktiössäkin. Tutkimuksen erittelyn pääkohteina ovat tiedeohjelma Prismen kyborgeja käsittelevä jakso sekä Teho-osasto -sarja. Teho-osaston käsitelyn yhteydessä sivutaan myös muita lääketiedettä käsitteleviä fiktioita.

Lääketieteilijät hallitsevat myös terveyden ja sairauden julkisuutta. Ensisijainen näkökulma tervey-